

El debat entre professionalistes i comunicòlegs

HÈCTOR BORRAT*

Entesa com una dimensió bàsica dels plans d'estudi de les facultats de Ciències de la Informació, la forma de concretar la naturalesa teòrico-pràctica de les assignatures corresponents a l'àrea de Periodisme Escrit s'ha tornat una qüestió oberta i intensament disputada. En el fons d'aquest debat es contraposen dues concepcions de la premsa d'informació general i de les maneres d'ensenyar, en un nivell universitari, a aquells qui vulguin tenir accés a ella. Previsiblement, el debat s'accentuarà en el futur pròxim amb l'anunciada creació d'altres Facultats noves i amb el desenvolupament d'altres programes d'ensenyament del periodisme que —sota el pretext del mític “màster”— articulen els serveis docents amb els interessos de la gran empresa periodística que recluti personal nou en les condicions més rendables possibles.

Les posicions en pugna tipifiquen, crec, dos tipus d'educadors de Periodisme Escrit: els “professionalistes” i els “comunicòlegs”. Els presento com a tipus, per tant com construccions en les quals he exagerat certs trets que tendeixen a presentar-se en la realitat, que poden donar-se en major o menor grau o fins i tot no donar-se en els casos concrets.

Coexistents dins dels departaments respectius, ambdós tipus constitueixen solament un sector dins d'una possible

*Professor d'Informació Periodística Especialitzada de la Facultat de Ciències de la Informació (Universitat Autònoma de Barcelona).

tipologia dels professors que es fan càrrec del conjunt de les assignatures impartides en aquestes facultats. Òbviament, és entre els professors de Periodisme Audiovisual on es podrien trobar els tipus més afins. Però els trets amb què els he construït es defineixen en funció no de les afinitats, sinó de les actituds que aquests tipus assumeixen davant de les disciplines de l'àrea de les Ciències Socials: Història, Sociologia, Economia, i, molt especialment Ciència de la Comunicació, Mentre que els "comunicòlegs" pretenen orientar els seus ensenyaments dins de les vies marcades per aquests sabers científics i en constant referència a ells mateixos, els "professionalistes" privilegien els sabers professionals acumulats en texts per a l'ensenyament pràctic de la professió, d'origen predominantment nord-americà, que es dediquen a la descripció de les pràctiques rutinàries de la professió i pretenen fer d'elles models normatius per a la professió periodística.

Perfilar aquests dos tipus de professors implica, doncs, donar compte de dues **concepcions d'ensenyament** que s'ha d'impartir als alumnes en l'àrea del Periodisme Escrit.

Segons els "professionalistes", l'ensenyament del Periodisme (i) troba el "teòric" en els sabers professionals en relació als models de periodisme existents i els seus modes de producció, (ii) encara la "pràctica" com una reproducció d'aquests models i modes i, per tant, (iii) entén les relacions entre el "teòric" i la "pràctica" com un procés d'aplicació dels sabers professionals als casos concrets, assignant a aquests sabers un caràcter normatiu per a decidir, endegar i avaluar la producció i l'anàlisi dels texts periodístics.

Segons els "comunicòlegs", l'ensenyament del Periodisme (i) troba el "teòric" primordialment en les Ciències Socials, entenent que és des d'elles que hom ha de descriure, explicar i avaluar els sabers professionals, (ii) encara la "pràctica" com una combinació de la recerca i la creació

de models i modes nous, amb la reproducció dels models i les formes existents, i (iii) construeix les seves lliçons sobre el supòsit que la naturalesa teòrico-pràctica d'aquestes assignatures exigeix posar en interacció la teoria i la pràctica, de forma que aquella endegui el bon camí d'aquesta i aquesta plantegi nous problemes i exigeixi nous desenvolupaments d'aquella.

Concepcions contraposades

Així descrits, ambdós tipus representen concepcions contraposades de les Facultats de Ciències de la Informació. Els "professionalistes" donen per fet que la Facultat ha de produir dues classes fortament diferenciades: d'una banda, configurant la gran majoria, el periodista, molt més inclinat a la pràxis que a l'especulació teòrica; d'altra banda, de forma minoritària, elitista, el comunicòleg, dedicat a la teoria i la investigació. Els "comunicòlegs" postulen per la producció d'una classe única, el periodista-científic-social, igualment capacitada per a trobar la seva sortida professional, ja sigui en els mitjans, en la investigació dels mitjans, ja sigui en l'ensenyament de les Ciències de la Comunicació. Els "comunicòlegs" subratllen així la possibilitat de l'exercici simultani o alternat dels rols professionals de periodista, científic, social i professor, possibilitat descurada pels "professionalistes". I per tal de preparar pel desenvolupament dels rols de periodista, prenen molt en compte el periodista especialitzat, mentre que els "professionalistes" privilegien, congruentment amb la seva pròpia perspectiva, al generalista.

"Professionalistes" i "comunicòlegs" estan d'acord en una qüestió axial: la necessitat que tot educador de Periodisme Escrit compti amb la seva pròpia experiència directa de la professió que ensenya. Fóra un error, per tant, establir que els "professionalistes" es troben tan sols entre els "veritables periodistes" o que els "comunicòlegs" des-

pleguen la teoria científica per a cobrir la seva mancança d'experiència professional. Els contrastes comencen més enllà d'aqueixa base comuna, quant als valors assignats a aquesta experiència professional. Per als "professionalistes", els sabers professionals —propis i aliens— es basten per sí mateixos; per als "comunicòlegs", han d'estar sotmesos a una crítica constant des d'una instància intel·lectual més consistent, rigorosa i sistemàtica que solament es troba en els sabers científics.

També es contraposen les **concepcions de la premsa** sustentades pels dos tipus. Els "professionalistes" canonitzen com a òptims certs models nacionals i estrangers —sobretot nord-americans—, convocant els alumnes a la seva aplicació i aprofundiment; tendeixen a preferir els grans models institucionalitzats en funció del lucre que deparen o de la influència social que asseguren o de l'èxit que tenen als EE.UU., encomien la figura del periodista com una sort d'autor individual, lliure i sobirà, que publica sense problemes tots els textos que produeix; no dediquen atenció a la seva condició de subordinat dins d'una organització rígida i jerarquizada, ni a les múltiples situacions en què aquesta organització li nega la llibertat de premsa interna; prefereixen l'ensenyament dels "gèneres" per separat i la consideració de textos aïllats a l'anàlisi dels sistemes de texts, de les organitzacions que els produeixen, de les audiències que els consumeixen, dels contextos socials, econòmics i polítics en els quals els diaris actuen. En canvi, els "comunicòlegs" obren una perspectiva crítica i sistemàtica sobre els models existents i sobre les condicions actuals del treball dels redactors i els col·laboradors; consideren les possibilitats de crear nous models; situen el periodista dins d'una jerarquia rígida de caps i subordinats; posen l'accent en els diaris i en els sistemes de texts que ells produeixen, tenint molt en compte els nivells inter-personals, organitzatius i macrosocials (Berger i Chaffee 1987; 143-322).

Legitimadors del que existeix, els "professionalistes" no obstant això topen amb certes característiques de la cultura professional que afecten directament a la seva pròpia lliçó. Els "comunicòlegs" les prenen molt en compte, gràcies als científics socials que les han posat al descobert. En la present conjuntura de la premsa occidental —i no solament la catalana, ni l'espanyola, ni la llatina— ells destaquen certes dimensions crítiques de la cultura professional: la **mancança d'un debat rigorós en relació a la professió, la mancança d'un discurs del mètode periodístic, la mancança de normes professionals** em semblen les més importants.

Rositi (1982: 131) observa amb raó que "el debat sobre la professionalitat periodística no ha pogut mai certament separar-se del terreny conjuntural, ni tampoc alliberar-se de l'estil de la resta vagament al.lusiu als grans problemes intrínsecs de les operacions intel.lectuals del món periodístic. Mentre que tota la ciència ha evolucionat, en el seu propi interior, s'ha enriquit i ha creat controvèrsia metodològica, la professió periodística sembla que resta incapaç de construir o si més no de promoure un discurs sobre el mètode (que no és altra cosa que un breviari de preceptes) en situacions d'accentuada crisi de rol".

La mancança assenyalada s'explica precisament per la naturalesa solament professional, i no científica, de gran part de les veus que impedeixen aquest debat sobre la professió periodística. Les veus dels generalistes mantenen la seva primacia sobre les dels especialistes, quant aquells segueixen essent els qui ocupen gran part de les posicions de comandament en la organització periodística i la majoria de les tribunes públiques on els periodistes discorren en relació a la pròpia professió. El mercat de la cultura privilegia al generalista estrella sobre el periodista especialitzat en un grup determinat, i la condició d'estrella reclama més els fulgors de l'estil que la profunditat i la congruència de l'anàlisi.

Si Rositi posa en evidència la manca d'un discurs del mètode periodístic, Horst Pötter (1987) observa, des d'una perspectiva molt compatible amb la de l'italià, la manca de normes professionals en la República Federal d'Alemanya:

“Allò que nosaltres, els periodistes, no acceptem de bon grat és la **manca explícita de normes** a la nostra professió. Per tant, allò que cadascú ha de fer per complir-les, és separar els conceptes. A més, falten normes obligatòries que com a periodistes hem de respectar. En aquesta **manca de normes professionals** s'ha reconegut en primer lloc la influència dels interessos econòmics i polítics en el periodisme. Existeixen, a més a més, “preus” més o menys fantàstics. Hi ha, però, una ètica publicitària. El problema més gran consisteix a fer efectiva aquesta ètica publicitària”.

Mancança de normes

La mancança de normes professionals és correlativa a l'auge indiscutit de les pautes de mercat, convertides en únic criteri per a jutjar els productes periodístics. El periodisme òptim és, segons elles, aquell que millor es ven. El periodista modèlic és qui contribueix amb més eficàcia al lucre de la seva empresa. Conseqüentment, l'ensenyament del Periodisme esdevé en aquells qui mantenen — sense formular-la explícitament— tal perspectiva, una comunicació de rutines professionals i consells del “sentit comú” periodístic tendents a assegurar al futur professional la més fluida i acrítica adaptació a les exigències de l'empresa per a la qual treballi; una adaptació que duu a la identificació del periodista amb la seva empresa, a la conversió del periodista en un assalariat que s'ignora a sí mateix mitjançant la internalització de l'ètica del seu patró.

És precisament en l'ensenyament del Periodisme on, se-

gons el propi Pöttker, es percep més fortament aquesta manca de normes professionals: "Enlloc la manca de normes és tan evident com allà on s'intenta suprimir-les: en la formació dels periodistes". Contra qualsevol temptació de cobrir aquesta carència pels criteris del lucre empresarial, adverteix amb tota raó Pöttker: "Per a la informació, fer negoci no és criteri qualitatiu".

Andrea Garbarino (1985: 25ss) mostra fins a quins extrems la **cultura professional periodística** advoca per la transmissió acrítica de les seves pròpies pràctiques: "Les regles i els valors no estretament tècnics, són considerats pels membres dominants del cos professional difícilment transmissibles a través de formes d'insinistrament institucional extern al procés productiu. La parcial absència d'un cos sistemàtic de teoria, o bé d'un sistema de proposicions abstractes que descriuen en termes generals les classes de fenòmens nodals de la professió, es reflecteix en el caràcter poc estructurat dels processos formatius que consenten als novells de participar en l'activitat de les redaccions. En el periodisme, el mètode que preval de transmissions i adquisicions de la cultura professional és —llevat d'algunes experiències alternatives, fa temps objecte de discussions (...)— aquell anomenat "**Learning by doing**". Tal model d'aprenentatge té la peculiaritat d'ésser elaborat i desenvolupat dins el procés productiu i sota el control dels mateixos membres egemònics de la professió".

60 **Ensenyament de reproducció**

D'aquesta actitud, realment, no pot resultar altre tipus d'ensenyament que aquell exclusivament reproductor de les pràctiques existents. I un periodisme que es perpetua a si mateix rebutjant tota perspectiva científica i tota anàlisi que no contribueixi a la seva exaltació. Hi ha així, observa Garbarino, una **ideologia professional** notablement rígida i estable, que racionalitza els interessos econòmics dels

periodistes en l'empresa i que, quan els rols són incerts, limita el conflicte i millora la homogeneïtat de les prestacions. Aquesta ideologia desenvolupa funcions crucials per a protegir l'autonomia del grup professional i legitimar la seva posició en la divisió social del treball. Protegeix el periodista del control social i de les crítiques del públic, confinant-lo en el control còmplice i benevolent dels seus col·legues.

“A diferència d'altres professionals que treballen amb una clientela o bé amb consumidors de serveis, els periodistes no disposen (o s'estimen més no disposar-ne) d'un adequat “feed-back” de la seva professió. La forta exigència del públic és més imaginativa que real; exigeix que l'activitat periodística presenti paradoxalment una naturalesa insòlita”. La visió que els periodistes tenen del seu treball comprèn també mites institucionals i “mots d'ordre” com l'objectivitat, la neutralitat, la independència del periodista.

Periodistes “versus” tipògrafs

Per aquesta ideologia es pot explicar també que, com observa Pöttker, “contràriament als impressors i tipògrafs i a les tècniques tradicionals de la premsa, els periodistes gairebé no han participat en els conflictes socials entre capital i treball”. Aquesta manca de participació en els conflictes laborals ens dona entre altres conseqüències —afegeix Pöttker— “la miserable situació social de molts periodistes liberals”, amb un nivell d'organització sindical mol baix. “Solidaritat no és, per tant, allò que distingeix la mentalitat professional dels periodistes, sinó més aviat la competència i el prestigi. Aquest ofici recient comporta sempre una innovació. Ens agradaria que fos una cosa especial (...)”

Si m'he extès en les cites precedents és per invitar al lector a una lectura o relectura del molt significatiu Estudi

sobre la Situació Laboral dels Periodistes a Catalunya 1987, realitzat per M. Àngels Lòpez i Esteban per encàrrec del Col·legi de Periodistes de Catalunya (abril 1988).

Existeix una notable congruència entre tots aquests texts, produïts en contextos nacionals tan diferents i que convergeixen, no obstant això, en la seva crítica radical del que els "professionalistes" exalten.

Segons va destacar la Comissió de Cultura i Relacions Exteriors del Col·legi en la presentació de l'Estudi, existeix entre els periodistes catalans "una preocupant escassetat de consciència professional, en termes generals, pel que fa als drets laborals, legislació i participació sindical; una manca de motivació davant de "qüestions professionals com la clàusula de consciència" deguda a haver-se acostumat "a l'hegemonia empresarial en el terreny dels hàbits professionals", "una nova cultura professional determinada pel lideratge real de les empreses, convertides en veritables escoles de periodistes". Afirmar, també, la Comissió: "En aquesta nova etapa tot sembla indicar que el pes de la cultura comercial/empresarial general (no tant de les pròpies empreses periodístiques com de les influències d'interessos econòmics diversos sobre aquestes i sobre la societat en general) configura el marc general en què es desenvolupa la professió i estableix una forma concreta de desenvolupament periodístic en el qual destaca el periodista dòcil."

62 Certament l'espècie del "periodista dòcil" ha existit en tots els temps i llocs. El que és característic d'aquesta conjuntura és que es presenta, ara, segons aquest Estudi, com l'espècie majoritària, definitiva d'una nova cultura professional. Als efectes de la tipologia de professors que he proposat, importarà moltíssim delimitar responsabilitats entre els "professionalistes" i els "comunicòlegs" en la formació del "periodista dòcil". No sé si per cortesia o per eximir-nos realment de responsabilitat, no diu res la Co-

missió ni l'informe del rol exercit per la Facultat. La pregunta, però, és inevitable: ¿com es perfila la Facultat en la formació del "periodista dòcil"? ¿És que som la primera escola de docilitat professional davant del "lideratge real de les empreses"? ¿O és el recent exercici de la professió en aquestes empreses "convertides en autèntiques escoles de periodisme" el que inicia als nostres antics alumnes en l'aprenentatge de la docilitat?.

Referències

- BERGER, CHARLES R. i CHAFFEE, STEVEN H. (editors) (1987): "Handbook of Communication Science". Sage Publications. Newbury Park, Beverly Hill, Londres, Nueva Delhi.
- GARBARINO, Andrea (1985): "Sociologia del giornalismo. Professione, organizzazione e produzione di notizia. ERI, Turin.
- PÖTTKER, Horst (1987): "Journalismus - Alltag, Beruf, Ausbildung" Medium, número 4.
- ROSITI, Franco (1982): "I modi dell'argomentazione e l'opinione pubblica". ERI, Turin.